

Finskans historiska och nutida varieteter
10.2. 19:00-20:30
F339

Merlijn de Smit

MAAILMAN KIELIKUNNAT

Lähteet: Aulis J. Joki: Maailman kielet. Tietolipas 45. Helsinki 1972 on monin kohdin vanhentunut. Jaakko Anhava: Maailman kielet ja kielikunnat. Tampere 1998 on luokitukseltaan aika konservatiivinen, ja siksi luotettava. Merrit Ruhlen: A Guide to the World's Languages, Vol I: Classification. Stanford 1987 sisältää monia sellaisia kielikuntahypoteeseja, jotka ovat kiistanalaisia tai tutkimusyhteisön yleisesti hylkäämiä. Summer Institute of Linguisticsin julkaisema Ethnologue (www.sil.org) sisältää kaikki maailman kielten aika konservatiivinen luokitus, ja paljon muuta tietoa (puhujien määrä, alfabetismi, jne.). Allaoleva jaottelu perustuu ensisijaisesti Anhavaan ja SIL:iin. Etenkin Uusi-Guinean ja Amerikan kielikuntien osalta luokittelu on epävarmaa: myöhempi tutkimus saattaa hylätä jossain määrin kielikuntahypoteesia, toisaalta, voi olla että uusia sukulaisuussuhteita löydetään vielä.

EUROOPPA, EURAASIA JA AFRIKKA:

1. INDOEUROOPPALAINEN KIELIKUNTA

Tärkeimmät haarat: indo-iranilaiset kielet (hindi, farsi, pashto jne.), germaanis kielet, slaavilaiskielet, balttilaiskielet, italialaiskielet (latinasta haarautuneet ranska, espanja, jne. sekä latinan sammuneet sisarkielet oski, umbri, jne.), kelttiläiskielet, albania, kreikka, armenia, sammuneet: anatolialaiskielet (heetti jne.), fryygian kieli, illyrialaiskielet.

2. URALILAINEN KIELIKUNTA

Tärkeimmät haarat: samojeedikielet (pohjoissamojedi: nenetsi jne., eteläsamojedi: sölkup ja sammunut kamassi) ja suomalais-ugrilaiset kielet. Alahaarat: ugrilaiset kielet: obinugrilaiskielet (hanti, mansi) ja unkari. Permiläiskielet: udmurtti ja komi. Volgalaiskielet: mordva ja mari. Itämerensuomalaiskielet: suomi, viro, vepsä jne. Saamelaiskielet: pohjoissaame, luulajansaame jne.

3. BASKIN KIELI

Baskin kielellä ei ole löydetty mitään sukukieliä.

4. TURKKILAINEN KIELIKUNTA

Ehkä muodostaa altailaisen kielikunnan mongolian ja tunguusin kanssa - jotkut lisäävät siihen japanin ja korean. Turkkilaiskieliin kuuluu turkki, azerbaidzhanin kieli, kazakki, kirgiisi, itä-siperiassa puhuttu jakuutti, tuva jne. Tshuvassin kieli poikkeaa paljon muista turkkilaiskielistä ja on bolgaarilaisen alahaaran ainoa jatkaja.

5. MONGOLIALAISKIELET

Varsinainen mongolin ohella myös burjaatti, Kaukasuksella puhuttu kalmuki, jne.

6. TUNGUUSILAISKIELET

Etelätunguusi: mantshu, pohjoistunguusi: evenki, nanai ja muut Siperiassa puhutut kielet.

7. JENISEI-KIELET

Puhuttu Siperiassa Jenisei-joen varrella: ainoa elävä kieli on Ket, tiedetään että aiemmin kieliä on ollut enemmän. Joskus yhdistetään sinotiibetilaisiin kieliin.

8. JUKAGIIRI

Puhutaan itä-Siperiassa. Nyt enää vain pari sataa puhujaa: aiemmin laajemmin levinnyt. Ehkä sukua uralilaisiin kieliin.

9. TSHUKOTKO-KAMTSHATKALAISET KIELET

Kaksi haaraa: Siperian itäisimmällä seudulla puhutut tsuktshikielet (tshuktshi, korjakki), Kamtshatkan niemimaalla puhuttu itelmeeni.

10. JAPANILAISET KIELET

Tarkemmin: Japanin kieli ja Riukiu-saarien kielet (esim. Okinawa).

11. KOREAN KIELI

Korean kieli joskus varovaisesti yhdistetään Japaniin ja "altailaisiin" kieliin (turkki, mongolia, tunguusi).

12. AINU

Puhuttiin (puhutaan?) Pohjois-Japanissa ja Sahalinin saarella. (Melkein?) kokonaan sammunut.

13. NIVKH

Tai giljakki: kieli puhutaan Itä-Siperiassa ja Sahalinin saarella.

14. POHJOISKAUKASIALAISET KIELET

Nämä kielet - tshetsheeni, abhaasi, jne.) koostuvat kahdesta tai kolmesta aliahaarasta, jotka ehkä eivät ole keskenään sukua

15. ETELÄKAUKASIALAISET KIELET

Georgian kieli, mingreelin kieli, svani ja lazin kieli.

16. AFROAASIALAINEN KIELIKUNTA

Alahaarat: seemiläiskielet (arabia, heprea, ja monta samunutta kieltä: akkadia, assyria jne.), koptin kieli, joka periytyy muinaisegyptin kielestä, berberikielet, kushiittilaiskielet (johon kuuluu mm. somalin kieli), tshaadilaiskielet (johon

kuuluu mm. hausa).

17. NILOSAHARALAINEN KIELIKUNTA

Puhutaan Afrikan pohjoisosassa, etenkin sen idässä, Saharan eteläpuolella, Sudanissa, Tshadissa, Etiopiassa jne. Kielikuntaan kuuluvat mm. dinkan ja maasain kieli.

18. NIGERILÄIS-KONGOLAINEN KIELIKUNTA

Tai: Niger-Kordofanialainen kielikunta. Puhutaan laajalla alueella Senegalista Etelä-Afrikkaan. Mm. joruba, ja laajalle levinneet bantulaiskielet.

19. KHOISAN

Khoisankieliä puhuvat Afrikan eteläosan alkuperäisasujat: ns. hottentotit (khoi) ja bushmannit (san). Kieliin ominaispiirre on naksausäänteet/maiskausäänteet. Niitä löytyykin kahdessa Tansaniassa puhutussa kielessä (sandawe ja hadza), joita joskus luetaan khoisankieliksi - mutta tämä on sangen epävarmaa.

ITÄ- JA ETELÄAASIA

20. DRAVIDALAINEN KIELIKUNTA

Dravidalaiset kielet puhutaan ensisijaisesti Intian etelä- ja itäpuolella (pohjois-Intiassa puhutaan indoeurooppalaiskielet). Dravidalaiset kielet on esim. tamil, kannada, telugu, malajalam. Brahuin kieltä puhutaan Pakistanissa.

21. BURUSHASKI

Burushaskin kieltä puhutaan Pohjois-Pakistanin vuoristoseuduilla.

22. NAHALI

Nahalin kieltä puhutaan metsäseuduilla Keski-Intiassa.

23. SINOTIIBETILÄISET KIELET

Kaksi alahaara: kiinalaiskielet, ja tiibetiläis-burmilaiset kielet (johon kuuluu tietenkin tiibetin kieliä ja burmaa).

24. AUSTROAASIALAISET KIELET

Alahaarat: mundakielet (puhutaan Itä-Intiassa) ja mon-khmerin kielet (johon kuuluu, mm. kambodzhan kieli, vietnami).

25. TAI-KADAIKIELET

Tai: thailaiset kielet, johon kuuluu mm. thai, lao. Puhutaan Etelä-Kiinassa, Thaimaassa, Burmassa, Laosissa jne.

26. MIAO-JAOKIELET

Tai: Hmong-mien-kielet. Puhutaan pienillä alueilla Etelä-Kiinassa, Laosissa ja Vietnamissa.

27. ANDAMANIN SAARIEN KIELIÄ

Andamanin saarilla, Bengalin salmen itäosassa, puhutaan joukko huonosti tutkittuja kieliä, joista ei tiedetä, ovatko he sukua edes keskenään. Todennäköisesti ne eivät ole sukua mihinkään muuhun kielikuntaan, vaikka on esitetty, että ne olisivat sukua papualaiskieliin.

AUSTRALIA JA TYYNI MERI

28. AUSTRONESIALAINEN KIELIKUNTA Erittäin laajalle levinnyt kielikunta, puhutaan Taiwanissa (josta oletetaan kielikunnan olevan peräisin), Indonesian ja Filippiinien saaristoissa (Indonesia, Tagalog jne.), Madagaskarissa ja Tyynen meren saareilla (polynesianaiset kielet: hawaii, vanuatun kielet, jne.). Myös Uusi-Seelannin maori kuuluu tähän kielikuntaan. Neljästä päähaarasta kolme puhutaan vain Taiwanin vuoristossa: neljänteen, Malaijalais-Polynesianlaisiin kieliin, kuuluvat kaikki muut, Madagaskarin kielistä Hawaiin kieliin.

29. TRANS-UUSI GUINEA

Tämä enemmän kuin 500 papualaiskieltä sisältävä ryhmä ei ole todellinen kielikunta - sen jäsenet, jotka tunnetaan aika huonosti, eivät ehkä ole keskenään sukua.

30. SEPIK-RAMUKIELET

Kiistanalainen kielikunta Uusi-Guineasta

31. AMTO-MUSAKIELET

Kaksi kieltä sisältävä kielikunta Uusi-Guineasta.

32. BAYONO-AWBONOKIELET

Kaksi kieltä Uusi-Guinean länsiosasta, jotka eivät ole sukua muille Uusi-Guinean kieliin.

33. ITÄ-LINNUNPÄÄN KIELET

Tai: East Bird's Head, Uusi Guinean läntisimmällä niemellä. Kielikunnan parhaasti tutkittu lienee mean tai mejan kieli.

34. ITÄ-PAPUAN KIELIKUNTA

Kielikunta, joka puhutaan laajalti Uusi-Guinean ohella myös mm. Solomonin saareilla ja Bougainvillessa.

35. GEELVINKIN LAHDEN KIELET

Kielikunta Uusi-Guinean länsiosasta.

36. KWOMTARI-BAIBAI KIELET

Kielikunta Itä-Uusi Guineasta.

37. KARKAR-JURI

Kieli Uusi-Guinean sisämaalta: ei sukukieliä.

38. LEFT-MAY KIELET

Uusi-Guinea. Aman ja samon kielet on jossain määrin tutkittu.

39. SKO-KIELET

Uusi-Guinea. Kielikunnan suurin jäsen on Vanimon kieli, jolla on enemmän kuin 2000 puhujaa.

40. KIBIRI

Enemmän kuin 1000 puhujaa Uusi-Guineassa: ei sukulaisia.

41. JALE

Kieli vailla sukulaisia Uusi-Guineasta.

42. ALA-MAMBERAMON KIELET

Kielikunta sisältää kaksi kieltä: Warembori ja joke, molemmat puhuttu Uusi-Guinean indonesialaisessa osassa.

43. ABINOMN

Kieli vailla sukulaisia Uusi-Guinean länsiosan alamaalla.

44. BURMESO

Uusi-Guineassa n. 250 ihmisen puhuma kieli: ei sukukieliä.

45. TORRICELLIN KIELIKUNTA

Laaja kielikunta Uusi-Guineasta.

46. LÄNSI-PAPUAN KIELIKUNTA

Kielikunta puhutaan Uusi-Guinean ja Linnunpään niemen lisäksi myös Indonesian Malukun saaristossa.

47. AUSTRALIALAISET KIELET

Australialaisen enemmän kuin 300 kielen keskenäiset sukulaissuhteet ovat sangen epävarmaa. Joidenkin tutkijoiden mukaan kaikki kielet lukuunottamatta pohjoisimmat kielet muodostaisivat Pama-Nyunganin kielikunnan: toiset taas hylkäävät sen.

48. TASMANIAN KIELET

Sammuneista tasmanian alku-asukkeiden kielistä tiedetään erittäin vähän: näyttää siltä, että ne eivät olleet sukua mihinkään muuhun kielikuntaan (jos edes keskenään).

AMERIKA

49. ESKIMO-ALEUTTILAISET KIELET

Sammuvat aleuttilaiset kielet puhutaan aleuttien saareilla Alaskan ja Siperian välillä, eskimokielet (yupik, inuitin kielet, grönlannin kielet, jne.) puhutaan laajalla alueella Siperian itäisimmästä osasta Grönlantiin.

50. NA-DENE-KIELET

Na-Dene-kielet puhutaan laajalla alueella Länsi-Kanadassa ja Etelä-Alaskassa, kielikunnan kuuluisin jäsen, navaho, puhutaan kuitenkin Yhdysvaltojen eteläosassa. Na-Dene-kielikunnan päähaarat ovat Athabaskalais-Ejak-ryhmä (navaho, apache, hupa jne.), tlingit ja haida. Nämän kolmen alkusukulaisuus on kuitenkin kiistanalainen.

51. KUTENAI

Kieli vaille sukulaisia, puhutaan etenkin Kanadassa.

52. ALGILAINEN KIELIKUNTA

Nämä kielet puhutaan eniten Länsi- ja Keski-Kanadassa ja Yhdysvaltojen pohjoisosissa, mm. cree-kielet, ojibwa, cheyenne.

53. MOSALAINEN KIELIKUNTA

Puhutaan Kanadassa ja Yhdysvaltojen pohjoisosissa Tyynen meren rannikolla: kielikunta on kiistanalainen. Mm. salish-kielet, wakashalaiset kielet.

54. HOKA-SIOUXILAINEN KIELIKUNTA

Myös kiistanalainen: kielikunta käsittäisi Yhdysvaltojen laajassa osassa puhutut kielet, mm. siouxilaiskielet (dakota, lakota), muskogilaiset kielet, irokeesikiellet (cherokee, mohawk) ja muita alahaarojakin (mm. kaddolaiset kielet, johon kuuluu pawnee).

55. YUTSHI

Kieli vailla sukulaisia Oklahomasta. Vähemmän kuin 20 puhujaa jäljellä.

56. KERESKIELET

Länsi-keres ja itä-keres, Uusmeksikossa.

57. ZUNI

Kielikunnan ainoata jäsentä, zuniaa, puhuu n. 5.000 ihmistä Uusmeksikossa.

58. PENUTILAINEN KIELIKUNTA

Penutilaiset kielet puhutaan Kaliforniassa ja Oregonissa: mm. wintu, miwok.

59. ATSTEEKKI-TANOALAINEN KIELIKUNTA

Kielikunta on kiistanalainen: ehkä sen kaksi päähaara, kiowa-tanokielet ja uto-atsteekkilaiset kielet, eivät ole keskenään sukua. Jälkimmäiseen kuuluu hopi, komansi, ja Meksikossa puhuttu nahuatl - atsteekkivaltakunnan kieli.

60. MAYAKIELET

Mayakieliä puhutaan nykyisin Meksikossa, Guatemalassa ja Belizessa.

61. MIXE-ZOGUEKIELET

Puhutaan Etelä-Meksikossa, kaksi alahaara (mixe ja zogue).

62. TOTONAKAKIELET

Kaksi alahaara: tepehua ja totonaka. Totonaka on vielä enemmän kuin sadantuhannen ihmisen puhumana.

63. TARASKA

Tai: purépecha. Vielä enemmän kuin sadantuhannen ihmisen puhuma kieli Meksikosta, ei sukua muihin kieliin.

64. OTOMANGELAISET KIELET

Kielet puhutaan laajalla alueella Meksikossa ja jonkin määrin eteläisimmässäkin. Tärkeämmät alahaarat: zapoteekki, popoloka, otopamea, miksteekki, tshinan-teekki, tshiapanek-mangue, amuzgo. Satoja tuhansia puhujia jäljellä.

65. MISUMALPALAISET KIELET

Kielikunta Nicaraguassa ja jonkin verran myös Hondurasissa ja El Salvadorissa. Suurin jäsen on miskito: yli 150.000 puhujaa, laajalti käytössä Nicaraguassa.

66. SUBTIABA-TLAPANEKKIKIELET

Nicaraguassa puhuttu subtiaba on sammunut. Meksikossa kuitenkin monta tuhatta ihmistä puhuu tlapaneekkia - ilmeisesti enemmän kuin 10.000 niistä yksikielisiä. Ehkä kielikuntaan kuuluu myös Hondurasissa puhuttu tol.

67. TSHIBTSHALAISET KIELET

Aika laaja kielikunta, puhutaan Kolombiassa, Panamassa, Hondurasissa ja Costa Ricassa.

68. CAMSÁ

Kieli vailla sukulaisia, Kolombiassa. Noin 4.000 puhujaa.

69. GUAHIBA-KIELET

Puhuttu Kolumbiassa: n. viisi kieltä, tuhansia puhujia.

70. PÁEZ

Kieltä puhutaan aika laajasti Kolombian Andes-vuoristossa.

71. SALIVALAISET KIELET

Kielikuntaan kuuluu kaksi kieltä, piaroa ja sáliba, molemmat sekä Venezuelassa että Kolombiassa.

72. TSHOKO-KIELET

Kolombiassa ja Panamassa puhuttu kielikunta.

73. KETSHUALAINEN KIELIKUNTA

Tunnetuin kieli on ketshua, inkavaltakunnan kieli, joka puhutaan Etelä-Amerikan länsiosassa (Ecuador, Peru jne.): puhujia on miljooneja.

74. TUPILAISET KIELET

Tunnetuin jäsen on guarani, Paraguayn toinen virallinen kieli.

75. ARAWAKILAISET KIELET

Arawakilaisia kieliä puhutaan Karibian saarilta aina Perun ylämaahan asti.

76. HAKMBET-KIELET

Kaksi kieltä Perussa, yhteensä alle tuhat puhujaa.

77. PEBA-JAGUALAISET KIELET

Kielikunnasta on nyt jäljellä vain Perun Amazoniassa n. 2000 ihmisen puhuma jagua.

78. TUKANOLAISET KIELET

Aika monihaarainen kielikunta, puhutaan Brasiliassa, Colombiassa ja Ecuadorissa, etenkin Amazonian alueella.

79. ARAUOLAISET KIELET

Tähän kielikuntaan kuuluvat kielet puhutaan Amazonian alueella.

80. KARIBIALAISET KIELET

Puhutaan laajalti Etelä-Amerikan pohjoisosissa, mm. hixkaryana.

81. TIKUNA

Kieli ilman sukulaisia, enemmän kuin 20.000 ihmisen puhuma Perussa, Kolombiassa ja Brasiliassa.

82. KAHUAPANALAISET KIELET

Puhutaan Perussa.

83. ZAPAROLAISET KIELET

Puhutaan Perussa ja Ecuadorissa. Kielikunnasta on kaksi kieltä vielä elossa: iquito ja arabela, yhteensä alla 500 puhujaa.

84. MOSETENALAISET KIELET

Ainoa kielikunnan jäsen on Boliviassa puhuttu tsimané.

85. WITOTOLAISET KIELET

Kielikunta Boliviassa. Suurinta kieltä, huitotoa, puhuu ehkä n. 2.000 ihmistä.

86. JIVAROLAISET KIELET

Perussa ja Ecuadorissa, esim. shuar, jolla on vielä kolmisentuhatta puhujaa jäljellä.

87. BARBAKOALAINEN KIELIKUNTA

Puhutaan Kolombiassa. Suurin kieli on awa-kuaiquer, n. 20.000 puhujaa.

88. MAKULAISET KIELET

Kielikunta Brasilian ja Kolombian rajoilla, Amazonian alueella.

89. WARAO

Kieltä puhuu n. 18.000 ihmistä Venezuelassa.

90. YANOMAMILAISET KIELET

Kuuluisien Amazonian Yanomami-intiaanien puhumat kielet, Brazilian pohjoisosassa ja Venezuelan etelärajan tienolla.

91. ARUTANI-SAPÉ-KIELET

Kaksi melkein sammunutta kieltä Brasilian ja Venezuelan rajoilla - yhteensä vähemmän kuin 50 puhujaa.

92. KATUKINALAISET KIELET

n. Kolme kieltä Brasiliassa.

93. TRUMAI

Vailla sukulaisia oleva, melkein sammunut kieli Brasiliassa.

94. MÚRA-PIRAHA

Kieltä puhuu kaksi heimoa Brasiliassa Amazonian sisämaassa (Múra ja Pira-ha). Laajemmin tutkittu kuin useammat Etelä-Amerikan kielet.

95. NAMBIQUARALAISET KIELET

Kieliä puhutaan Brasiliassa Mato Grosson alueella.

96. PANOLAISET KIELET

Kielikuntaan kuuluu n. 30 kieltä, puhutaan Brasiliassa ja Perussa.

97. JAQILAISET KIELET

Puhutaan etenkin Boliviassa, mm. laajasti levinnyt aymaran kieli.

98. URE-TSHIPAYALAISET KIELET

Kielikuntaan kuuluu kaksi Boliviassa puhuttua kieltä. Ure on miltei sammunut, Tshipayaa puhuu vielä n. 2.000 ihmistä.

99. TAKANALAISET KIELET

Boliviassa puhuu vielä n. kolmisentuhatta ihmistä takanaa, kielikunnan suurinta kieltä.

100. JURAKARE

Parisentuhannen ihmisen puhuma kieli Boliviasta.

101. MATACO-GUAICURU-KIELET

Kaksi alahaara: matabo ja guaicura, Koillis-Argentiinassa ja jossain määrin Boliviassa ja Paraguayssa.

102. ARAUKAANILAISET KIELET

Puhutaan Chilessä. Suurin kielikuntaan kuuluva kieli on mapudungu, jolla on n. 200.000 puhujaa.

103. ALAKALUFALAISET KIELET

Puhutaan Chilessä: vielä elossa, mutta melkein sammunut on qawasqarin kieli.

104. TSHAPAKURALAISET KIELET

Puhutaan Boliviassa ja Brasiliassa: ainoa kieli, joka ei ole sammunut tai sammumisen portaalla, on pakaásnovos (n. 2.000 puhujaa).

105. TSHON-KIELET

Argentiinan Patagoniassa puhuttu kielikunta: molemmat kielet (ona ja tehuelhe) ovat lähes sammunut.

106. VILELA

Argentiinassa Paraguayn rajalla. Melkein sammunut.

107. MASCOLAISET KIELET

Kielikunta Paraguayssa: suurimmalla kielellä, lengualla, on vielä n. 10.000 puhujaa.

108. ZAMUCOLAISET KIELET

Kielikuntaan kuuluu ayoreo ja tshamakoko - molemmat puhutaan etenkin Paraguayssa, ehkä jossain määrin Brasiliassakin.

109. MACRO-GE-KIELET

Laajalla levinnyt kielikunta, Brazilian sisämaalla.